

Socialno varstveni zavod Hrastovec v razcepu med varstvom in varovanjem

Tadeja Bohak*

Socialno varstveni zavod Hrastovec, Lenart

Povzetek: Ob uveljavitvi Zakona o duševnem zdravju v letu 2008 je bil Socialno varstveni zavod (SVZ) Hrastovec postavljen pred nove izzive in je kot prvi od vseh socialno varstvenih zavodov verificiral varovani oddelek. V skladu s svojim osnovnim poslanstvom je SVZ Hrastovec verificiral varovani oddelek za osebe z več motnjami, tj. za osebe s težavami v duševnem razvoju in z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju. Po skorajšnjem desetletju je bil že večkrat izpostavljen izzivom glede sprejemanja oseb po preteku forenzične obravnave v varovani oddelek zavoda na podlagi izrečenega sklepa sodišča in bil neuslišan s svojimi mnenji, da za tako vrsto oseb, ki so še vedno nevarni družbi, nima ustreznih specializiranih pogojev in da svojim uporabnikom ne zmore več zagotavljati ustrezne varnosti. Glede na opravljanje socialnega varstva za osebe s posebnimi potrebami kot svoje osnovne dejavnosti, se vedno bolj zdi, da je na tem področju potrebno nekaj spremeniti in hkrati ohraniti osnovno skrb in varstvo.

Ključne besede: socialno varstvo, duševno zdravje, forenzična psihiatrija, varstvo, varovanje

Social care home Hrastovec in the cleft between care and custodial function

Tadeja Bohak*

Social care home Hrastovec, Lenart, Slovenia

Abstract: Following the enforcement of the Mental Health legislation in 2008, Hrastovec has been faced with new challenges and became the first social care home to have founded a so called secure unit. In line with the original mission of Hrastovec, the secure unit was dedicated to persons with multiple disabilities, including persons with difficulties in mental development as well as with long-term problems in mental health. After almost a decade, the original purpose of the secure unit has been challenged by the need to take care of post-forensic patients following the decision of the Court. The concerns that such patients are still dangerous to the society and that the unit does not have appropriate and specialized conditions, and thus cannot ensure appropriate safety for its users, remained unheard. Considering that the main purpose of Hrastovec is to provide social care for persons with special needs it seems that there is a need to make suitable changes for their benefit.

Keywords: social care, mental health, forensic psychiatry, care, security

* Naslov/Address: Tadeja Bohak, SVZ Hrastovec, Hrastovec 22, 2230 Lenart, e-mail: tadeja.bohak@gmail.com

Kratek oris Socialno varstvenega zavoda Hrastovec

Socialno varstveni zavod Hrastovec (v nadaljevanju SVZ Hrastovec) je posebni javni socialno varstveni zavod, ki v slovenskem prostoru velja za zadnjo postajo, kar pomeni, da je zadnji v verigi mreže socialno varstvenih storitev javnih služb. Uveljavljen je kot posebni med posebnimi, saj je skozi vso svojo zgodovino sprejemal osebe, ki veljajo za posebno zahtevne primere. Takšno opredelitev najdemo tudi v Hrastovških analih za leto 1987 (Flaker in Urek, 1988), kjer je zapisano, da je Hrastovec v bistvu samo zadnja postaja v verigi institucionalizacij in v sistemu tovrstnih ustanov zaseda mesto nekje med socialnim in zdravstvenim. Je predvsem prebivališče za celo množico ljudi, ki jih naša družba, pogovorno rečeno, "nima kam dati".

SVZ Hrastovec je vse od svoje ustanovitve v letu 1948 do danes uspešno krmilil med socialnim in zdravstvenim sistemom oziroma med medicinskim in psihosocialnim modelom obravnave oseb, ki so mu zaupane. Kot tak je znan po svoji multidisciplinarnosti, široki paleti znanj in spretnosti pri ravnanju z najbolj ranljivimi skupinami oseb, ki imajo specifične težave na področju duševnega zdravja ali težave v duševnem razvoju ali kombinacijo obojega. V vseh teh letih je SVZ Hrastovec naredil velik napredek v smislu večje strokovnosti, humanosti in odprtosti, se lotil začetka de-institucionalizacije z ustanavljanjem bivalnih enot v lokalni skupnosti še pred njenimi uveljavljenimi smernicami ter s tem prispeval k destigmatizaciji in detabuizaciji prepričan družbe, da so osebe s postavljenimi psihiatričnimi diagnozami nevarne družbi. Ves ta čas oz. skozi vso svojo zgodovino je specifičnost SVZ Hrastovec ostajala njegova prijaznost in domačnost. Ta specifičnost verjetno temelji na brezperspektivnem položaju nameščenih oseb ter na njihovem dolgoletnem bivanju v zavodu, kar pa je povezano tudi s specifičnim položajem SVZ Hrastovec glede na mrežo psihiatričnih ustanov v Sloveniji, saj jim pomeni odlagališče za posebno težke, neozdravljive primere (Flaker in Urek, 1988). S to svojo družbeno funkcijo je bil SVZ Hrastovec v zadnjih letih postavljen pred nove izzive s sprejetjem Zakona o duševnem zdravju (2008).

SVZ Hrastovec ves čas skrbi za odrasle osebe s posebnimi potrebami in je kot prvi od vseh zavodov verificiral varovani oddelek v skladu z določili Zakona o duševnem zdravju (2008), po katerih je varovani oddelek opredeljen kot oddelek v socialno varstvenem zavodu, kjer so osebe zaradi svojih potreb nepretrgoma deležne posebne zaščite in varstva ter zavoda ne morejo zapustiti po lastni volji. SVZ Hrastovec kot posebni socialno varstveni zavod za odrasle izvaja posebne oblike institucionalnega varstva za odrasle duševno in telesno prizadete osebe in v skladu s svojim poslanstvom stremi k višji kakovosti njihovega življenja in varstva.

V nadaljevanju besedila se osredotočam na skrb za odrasle osebe z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju ter na obliko varovanih oddelkov namenjenih tem osebam.

Značilnosti varovanega oddelka

Varovani oddelek v socialno varstvenem zavodu je zasnovan na podlagi Zakona o duševnem zdravju (2008). Skladno s Pravilnikom o kadrovskih, tehničnih in prostorskih pogojih za izvajanje nalog na področju duševnega zdravja za izvajalce institucionalnega varstva in centre za socialno delo ter o postopku njihove verifikacije (2009) se glede na potrebe oseb, za katere se v zavodu izvaja institucionalno varstvo, lahko organizirajo naslednje vrste oddelkov:

1. varovani oddelek za osebe s težavami v duševnem zdravju,
2. varovani oddelek za osebe z več motnjami (s težavami v duševnem razvoju in z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju),
3. varovani oddelek za osebe, ki zaradi posledic upada kognitivnih funkcij potrebujejo delno ali popolno pomoč in nadzor.

V SVZ Hrastovec je organizirana druga vrsta varovanih oddelkov, saj je za večino uporabnikov, ki so v SVZ Hrastovec nameščeni v varovani oddelek značilno, da gre za osebe z več motnjami, kar predstavlja dodaten izziv za izbiro strokovnega pristopa in storitev. Največkrat gre za osebe s kroničnimi duševnimi motnjami in s hujšimi težavami, med katere se štejejo vse psihotične motnje, organske duševne motnje in psihotične motnje kot posledica uživanja psihoaktivnih snovi. Za večino teh stanj so značilne motnje mišljenja, čustvovanja in vedenja ter izguba stika z realnostjo, kar se odraža v napačnem doživljanju realnosti, sebe in okolja. Za osebe, ki so nameščene v varovani oddelek SVZ Hrastovec, skrbijo delavci zdravstvene nege in oskrbe, delavci socialne oskrbe, strokovniki delavci in sodelavci.

V varovani oddelek zavoda so osebe lahko sprejete z lastno privolitvijo ali na podlagi sklepa sodišča, kadar oseba v sprejem ne privoli. Na tem mestu nadaljnja usoda takih oseb ni odvisna od delavcev, zaposlenih na področju socialnega varstva, temveč o njihovi nadaljnji usodi odločajo sodni izvedenec psihiatrične stroke, odvetnik in sodnik.

Varovani oddelek ni enak forenzični psihiatriji

Namestitev v varovani oddelek zavoda se po Zakonu o duševnem zdravju (2008) izvede takrat, ko oseba ogroža svoje življenje ali življenje drugih, ali če huje ogroža svoje zdravje ali zdravje drugih, ali povzroča hudo premoženjsko škodo sebi ali drugim. Namestitev se izvede, če je ogrožanje posledica duševne motnje, zaradi katere ima oseba hudo moteno presojo realnosti in sposobnost obvladovanja svojega ravnanja in če navedenih vzrokov in ogrožanja ni mogoče odvrniti z drugimi oblikami pomoči. Opredeljeno je torej ogrožanje sebe ali drugih ter motena presoja realnosti in nezmožnost obvladovanja svojega ravnanja.

V primeru, da bi oseba pod vplivom duševne motnje storila kaznivo dejanje, v sodnem postopku ne bi bila obravnavana po določenih Zakona o duševnem zdravju (2008), temveč bi se jo obravnavalo po določenih Kazenskega zakonika (2012).

Po Kazenskem zakoniku (2012) sodišče po 70. a členu storilcu, ki je storil protipravno dejanje v stanju neprištevnosti ali kaznivo dejanje v stanju bistveno zmanjšane prištevnosti in je zanj predpisana kazen najmanj enega leta zapora, izreče obvezno psihiatrično zdravljenje in varstvo v zdravstvenem zavodu, če na podlagi teže storjenega dejanja in stopnje storilčeve duševne motenosti ugotovi, da bi na prostosti lahko storil kakšno hudo kaznivo dejanje zoper življenje, telo, spolno nedotakljivost ali premoženje in da je tako nevarnost mogoče odpraviti le z zdravljenjem in varstvom v forenzičnem psihiatričnem oddelku zdravstvenega zavoda, ki ustreza posebnim varnostnim pogojem, določenim z zakonom.

Po Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (2012) se varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu izvaja v zdravstvenih zavodih in se lahko izvršuje v oddelkih za forenzično psihiatrijo zdravstvenega zavoda, ki ustrezajo posebnim strokovnim in varnostnim pogojem, ki jih opredeljuje 151.člen:

- zagotovljeno ločeno bivanje zaprtih oseb glede na podlago ukrepa, ki se izvršuje;
- zagotovitev prostorov in opreme, ki omogoča ureditev strokovno ustreznega oviranja nasilne osebe do sebe ali drugih oseb;
- ustrezno zgrajeni, razporejeni, opremljeni in varovani prostori za spanje in počitek, bivanje, terapijo in gibanje zaprtih oseb, ki omogočajo zdravljenje in fizično, tehnično, komunikacijsko in osebno varovanje zaprtih oseb v skladu z zahtevami psihiatrične, penološke in varnostne stroke;
- ustrezno število, usposobljenost in izkušnost zdravstvenega osebja, ki izvaja zdravljenje in usposobljenost ter opremljenost pravosodnih policistov, ki izvajajo varovanje oseb, ki jim je varnostni ukrep izrečen.

Ustanova, namenjena zdravljenju oseb, ki so zaradi takšne ali drugačne duševne motnje storili bolj ali manj hudo kaznivo dejanje (Kegl, 2014), se je v slovenskem prostoru uveljavila leta 2011 pod okriljem Oddelka za psihiatrijo Univerzitetnega kliničnega centra Maribor kot Enota za forenzično psihiatrijo. Enota za forenzično psihiatrijo sprejema tiste osebe, ki imajo sodno izrečen varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu. Ukrep lahko traja največ 5 let. V Enoti za forenzično psihiatrijo je osebam zagotovljena obravnava s strani multidisciplinarnega tima, v katerega so poleg zdravnika, kliničnega psihologa, diplomirane medicinske sestre in zdravstvenega tehnika, socialne delavke in delovnega terapevta, vključeni še pravosodni policisti, ki prvenstveno skrbijo za varnost pacientov in zdravstvenega osebja, a so hkrati dodatno izobraženi v poznavanju vedenja ljudi z duševnimi motnjami, tako da lahko skupaj z ostalimi člani zagotavljajo varno in strokovno zdravljenje vseh pacientov (Kegl, 2014).

Obravnava forenzičnih oseb in njihovim potrebam prilagojeni programi ter storitve morajo biti osredotočeni tako na nevarno vedenje kot na težave v duševnem zdravju. Te osebe potrebujejo več nadzora in varnosti, kar je mogoče zagotoviti predvsem s prisotnostjo ustrezno usposobljenega kadra in z večjim številom zdravstvenega osebja, ki mora v ta namen biti dodatno usposobljeno s posebej specializiranimi znanji iz področja varovanja, nasilnega vedenja, ocenjevanja in obvladovanja tveganj.

Multidisciplinarni tim varovanega oddelka zavoda za razliko od multidisciplinarnega tima forenzične psihiatrije sestavljajo delavci zdravstvene nege in oskrbe (diplomirana medicinska sestra, zdravstveni tehniki in bolničarji negovalci), delavci socialne oskrbe (varuhi in animatorji), strokovniki delavci in sodelavci (psiholog, socialni delavec in delovni terapevt), ki imajo dodatna znanja le iz področja socialnega varstva in duševnega zdravlja.

SVZ Hrastovec je bil že večkrat izpostavljen izzivom pri sprejemu oseb po preteku forenzične obravnave v varovani oddelku zavoda, na podlagi izrečenega sklepa sodišča, kljub temu, da je sodiščem podal mnenje o prezasedenosti tega oddelka ter mnenje, da za tovrstno obravnavo oseb ni strokovno usposobljen.

Po uveljavitvi Zakona o duševnem zdravju (2008) se je na splošno zelo povečal sprejem oseb na varovani oddelku SVZ Hrastovec. Obstaja bojazen, da se ljudi s težavami v duševnem zdravju, za katere ocena tveganja predvideva, da so nevarni sebi ali drugim, izloči iz domačega okolja in lokalne skupnosti ter se jim na tak način zagotovi doživljenjsko bivanje v socialno varstvenem zavodu. V skladu s 75. členom in 2. odstavkom 76. člena Zakona o duševnem zdravju (2008) zavod prejema tudi zaprosila oz. zahteve sodišča za podajo mnenja glede izpolnjevanja pogojev za sprejem v varovani oddelku. Nekatera sodišča predhodno oz. pred namestitvijo oseb v varovani oddelku socialno varstvenega zavoda pridobijo mnenje o izpolnjevanju pogojev za sprejem ter zastavljajo tudi vprašanja, ali je zavod strokovno usposobljen. V ne tako redkih primerih dobijo negativno mnenje na zastavljena vprašanja, vendar se ob tem dogaja, da se sodišča distancirajo od problema prezasedenosti varovanih oddelkov in osebo napotijo v zavod, čeprav so prejeli negativno mnenje zavoda zaradi prezasedenosti teh oddelkov ter tudi mnenje o strokovni (ne)usposobljenosti osebja.

Kljub prezasedenosti varovanega oddelka je SVZ Hrastovec osebe moral sprejeti ne glede na dejstvo, da se s tem tvega povečanje nevarnosti. Ob takšni odločitvi sodišč bi se nam lahko pojavilo vprašanje, kako zagotoviti ustrezne bivalne in strokovne pogoje, s katerimi zavod ne razpolaga in hkrati zadostiti Pravilniku o kadrovskih, tehničnih in prostorskih pogojih za izvajanje nalog na področju duševnega zdravlja za izvajalce institucionalnega varstva ter centre za socialno delo ter o postopku njihove verifikacije (2009), ki natančno predpisuje število oseb na varovanem oddelku. Od odgovorov na ta vprašanja je namreč odvisna varnost oz. varno bivanje oseb, ki bivajo znotraj varovanega oddelka in s tem tudi varnost osebja.

Razlike med forenzičnim oddelkom in varovanim oddelkom socialno varstvenega zavoda so namreč razvidne tudi iz zakonskih predpisov, ki urejajo prostorske pogoje. Za

obravnavo forenzičnih oseb se predvidevajo prostori v skladu z zahtevami psihiatrične, penološke in varnostne stroke. Takšnim zahtevam varovani oddelek socialno varstvenega zavoda ne ustreza, niti tako visokih zahtev ne zastavlja zanj predpisana zakonodaja.

Značilnosti oseb, ki potrebujejo varovani oddelek

V nadaljevanju besedila želim prikazati značilnosti tistih oseb, ki potrebujejo varovani oddelek zavoda in pri katerih je poleg težav v duševnem zdravju zaznati tudi antisocialne osebnostne značilnosti.

V zadnjih treh letih narašča število sprejetih oseb s t. i. dvojnimi diagnozami, pri čemer gre za poimenovanje težav v duševnem zdravju ob pridruženih motnjah, ki so posledica uživanja psihoaktivnih substanc, zlasti prepovedanih drog. Prav tako v zadnjih treh letih narašča število sprejetih oseb z osebnostnimi motnjami, med katerimi so bile na varovani oddelek zavoda sprejete tudi osebe po preteku forenzične obravnave. Ob upoštevanju kompleksnosti težav pri opredeljenih osebah, ki zahtevajo specifično strokovno obravnavo, se v okviru omenjenih oseb, nameščenih v varovani oddelek SVZ Hrastovec, kaže potreba po opredelitvi oseb z dvojnimi diagnozami na:

- osebe s težavami v duševnem zdravju in odvisnostjo od psihoaktivnih substanc;
- osebe z osebnostnimi motnjami in odvisnostjo od psihoaktivnih substanc;
- osebe z osebnostnimi motnjami in s težavami v duševnem zdravju.

Skupna značilnost vseh treh skupin je izredna manipulativnost in impulzivnost, pričakovati je večje število konfliktnih situacij, kršenje postavljenih pravil in ostalih vedenjskih odstopanj, vse do nasilja in drugih antisocialnih potez.

Po psihiatričnih diagnostičnih klasifikacijah (Tacol, 2004) osebnostne motnje označuje dolgotrajen vzorec notranjih izkušenj in vedenj, ki je izrazito drugačen od pričakovanih v dani kulturi, se ponavlja v različnih situacijah in je neprilagodljiv. Pojavi se ob koncu odrasčanja ali v zgodnjem odraslem obdobju, se ne spremeni s časom in povzroča osebno stisko in težave v odnosih s soljudmi. Kot pravi Tacol (2004): "Pojem motnje osebnosti je v novejšem času zamenjal nekdanje termine kot so psihopatija, sociopatija, disocialna osebnost in deviirana osebnost" (str. 175).

Za osebe odvisne od prepovedanih drog so pogosto značilne motnje osebnosti, med katerimi se najpogosteje pojavlja antisocialna motnja. Po diagnostičnem in statističnem priručniku Ameriškega psihiatričnega združenja DSM-5 (American Psychiatric Association, 2013) je temeljna značilnost antisocialne motnje, glede na katero se loči tudi od ostalih motenj osebnosti, dolgotrajno, že od otroštva prisotno antisocialno vedenje, ki ima za osnovni cilj pridobiti osebne koristi, materialne ugodnosti in moč nad drugimi. Pri tem takšne osebe ne izbirajo sredstev, so agresivne, brezčutne, se ne ozirajo na posledice in druge ljudi. S tem pogosto zaidejo v kriminalna dejanja.

Ob vse večjem naraščanju sprejetih oseb z več motnjami bi se nam lahko postavilo vprašanje glede ustreznosti dosežanja opredelitve varovanih oddelkov ter vprašanje dodatne, bolj specifične razdelitve varovanih oddelkov glede na tip ali podtip dodatnih težav nameščenih oseb, njihovih motenj oziroma diagnoz. Skupina oseb, ki biva znotraj varovanega oddelka je namreč izrazito heterogena, saj skupaj sobivajo osebe z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju, osebe s težavami v duševnem razvoju, osebe z osebnostnimi motnjami ter osebe po preteku forenzične obravnave, pri katerih je še vedno prisotna ponovitvena nevarnost kaznivega dejanja. Tudi Pustoslemšek (2014) opozarja, da "v primeru, da je pri bolniku še naprej prisotna ponovitvena nevarnost, pa se bolniku v nepravdnem postopku odvzame poslovna sposobnost, dodeli skrbništvo in preko tega instrumenta namesti bolnika v poseben socialno varstveni zavod" (str. 12). Ob tem bi si lahko zastavili tudi vprašanje glede zagotavljanja varnosti in kršenja pravic ostalim osebam v skupini znotraj varovanega oddelka ter ustreznosti sobivanja enih in drugih v tako heterogeni skupini. Hkrati si lahko ponovno zastavimo vprašanje o varnosti osebja, ki ni dodatno strokovno usposobljeno za obvladovanje in ravnanje s tako nevarnimi osebami. Svoje mnenje k temu ponovno dodaja Pustoslemšek (2014), da je "procedura je s pravnega in penološkega vidika neustrezna, tudi socialni zavodi niso prostorsko in kadrovske primerni za namestitve pacientov z visokim varnostnim tveganjem" (str. 13).

Po izkušnjah iz tujine (Crocker, Livingston in Leclair, 2017) so forenzične ustanove del zdravstvenega sistema, organizirane kot posebni oddelki psihiatričnih ustanov, ali pa del pravosodnega sistema kot posebni oddelki zaporov. Forenzične ustanove imajo običajno razdeljene oddelke glede na zagotovljeno stopnjo varnosti, in sicer na maksimalno, srednjo in minimalno varovano forenzično enoto. Osebe prehajajo iz maksimalne v srednjo in minimalno enoto glede na dosežene cilje programa enote. V nekaterih državah (npr. Danska, Kanada) so osebe po odpustu iz forenzične ustanove vključene v oblike obravnave v skupnosti, kjer so organizirani specializirani forenzični timi, ki nudijo podporo tako v družini kot v lokalnem okolju. Omenjeni timi ostajajo del zdravstvenega sistema.

Med varstvom in varovanjem

Ugotavljam, da je Zakon o duševnem zdravju (2008) z ustanavljanjem varovanih oddelkov posebne socialno varstvene zavode postavil pred nove izzive, ki ne zajemajo samo varstva oseb, temveč tudi njihovo varovanje.

Beseda varovani izvira iz varovati (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2015), kar pomeni "prizadevati si, skrbeti, da se odvrne nevarnost od česa". Varovani oddelek tako dobi svoj pomen v preprečevanju nevarnosti in nam sporoča, da so vanj nameščeni oziroma da v njem bivajo tisti, ki so nevarni. S tem svojim sporočilom povzroča osebam, ki so vanj nameščene, dodatno stigmo in celotni družbi sporoča, da so osebe z duševnimi motnjami nevarne družbi.

Ob besedi varstvo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (2015) odkrijemo pomen, ki se glasi kot "prizadevanje, skrb, da kdo ni deležen česa neprijetnega, nezaželenega" ter opredelitev socialnega varstva kot "družbene dejavnosti,

s katerimi se posameznikom in družinam organizirano zagotavljajo ustrezne življenjske razmere”. V tem pogledu ugotavljam, da bi z besedo varstveni oddelek dobili povsem drug pomen, ki bi veliko bolj ustrezal sami osnovni dejavnosti zavodov socialnega varstva. Izhajal bi namreč iz besede varstvo, kar bi v jeziku socialnega varstva pomenilo zaščito nemočnih, ranljivih oseb, ki same ne zmorejo skrbeti zase in za svoje pravice. Varstveni oddelek bi osebam, ki bi bile vanj nameščene, sporočal, da gre za prostor, v katerem bodo dobile pomoč pri ohranjanju in razvijanju samostojnosti, pomoč in podporo na področju težav v socialnih odnosih, pomoč pri reševanju osebnih stisk, pomoč na področju opolnomočenja itd.

Različni besedni zvezi, s katerima lahko opredelimo oddelek, dajeta tudi različni asociaciji na osebe, ki naj bi bili zaposleni na tem oddelku. V socialno varstvenih zavodih se zaposluje ljudi na delovnem mestu varuh oz. varuhinja, kar pomeni (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2015) tistega, ki “varuje, neguje in skrbi za koristi, pravice druge osebe”. Če ponovno uporabim jezik socialnega varstva, pomeni tistega, ki skrbi za nemočne, neboljane, ranljive, nezmožne skrbeti zase, za svoje pravice in koristi. Vendar se ob besedi varovani oddelek pojavlja asociacija z varovanjem oz. z besedo varnost, ki v tem pogledu asociira na poklic varnostnika. Varnostnik (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2015) je tisti, ki “poklicno skrbi a) za varnost premoženja koga, b) za osebno varnost koga, c) za javno varnost, č) za varnost pri delu” in bi torej naj bil tisti, ki nas zaščiti pred nevarnostjo.

Če povzamem zapisano kot strnjen asociacijski niz besed, potem dobimo naslednje zveze:

- a) v prvem primeru *varstveni oddelek – varstvo – varuhinja in*
- b) v drugem primeru *varovani oddelek – varovanje – varnostnik*.

Omenjene besedne zveze bi lahko predstavljale nov izziv ustvarjalcem pri spremembah in dopolnitvah predpisanih zakonov.

Zaključek

Kljub temu, da je o duševnem zdravju v Sloveniji na voljo veliko različnih programov in storitev tako javnega sektorja kot nevladnih organizacij in je bilo že veliko storjenega na področju zmanjševanja in odpravljanja stigmatizacije, diskriminacije in socialne izključenosti oseb s težavami v duševnem zdravju, je v družbi še zmeraj zaslediti strah in prepričanje o tem, da so te osebe nevarne družbi.

Za osebe, ki so tudi po preteku forenzične obravnave še vedno nevarne sebi in okolici oziroma je pri njih še vedno prisotna ponovitvena nevarnost kaznivega dejanja, Slovenija ustanove nima. Pustoslemšek (2014) ugotavlja, da bi v Sloveniji bilo potrebno razviti ustanovo za dolgoročno namestitve takih oseb, pri katerih je ponovitvena nevarnost visoka, za kar bi bilo potrebno ustrezno spremeniti zakonodajo in zagotoviti ustrezen kader in prostore. Ob obstoječi zakonodaji je možen izrek takšnega zdravljenja le do pet let, nato pa se za te osebe po mnenju sodnih izvedencev in sodišča predlaga

bivanje v institucionalni oskrbi, kar je na nek način zmotno, saj zanje bivanje na varovanem oddelku posebnega socialno varstvenega zavoda ni primerno. Sama ukinitvev forenzične obravnave oz. ukinitvev varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu pa ne pomeni, da je oseba ozdravljena.

Za osebe s težavami v duševnem zdravju, ki potrebujejo posebne oblike zaščite in varstva ter za osebe, ki potrebujejo zdravljenje in varstvo v forenzičnem psihiatričnem oddelku zdravstvenega zavoda veljajo različna zakonska določila. Zakoni, ki urejajo področje socialnega varstva ne opredeljujejo programov za nudenje ustreznih storitev v primeru t. i. forenzičnih oseb. Za tak korak bi bila potrebna dodatna usposabljanja zaposlenih s področja varovanja in nasilnega vedenja ter usposabljanja na področju specializiranega znanja iz področij forenzične psihiatrije in psihologije. Čeprav želim prikazati razlike in neprimernost namestitve forenzičnih oseb v posebne socialne zavode tako s strani kadrovske usposobljenosti kot tudi s strani prostorskih virov in vključevanja teh oseb v že obstoječo populacijo v zavodu, je SVZ Hrastovec z njihovo obravnavo že soočen.

Skupine oseb z osebnostnimi motnjami, z dvojnimi diagnozami ter osebe z ocenjeno visoko stopnjo ponovitvene nevarnosti predstavljajo na področju socialnega varstva nove izzive, nas postavljajo v položaj iskanja novih rešitev ter v razvoj novih področij med zdravstvenim in socialnim sistemom. Pred nas postavljajo zahtevo po spreminjanju paradigem, ki so uveljavljene na področju socialnega varstva.

Literatura

- Crocker, A. G., Livingston, J. D. in Leclair, M. C. (2017). Forensic Mental Health Systems Internationally. V R. Roesch in A. N. Cook (ur.), *Handbook of Forensic Mental Health Services* (str. 1–77). New York, NY, ZDA: Routledge.
- DSM-5 American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Arlington: American Psychiatric Publishing.
- Flaker, V. in Urek, M. (1988). Spremnna beseda ali kaj bi Goffman videl v Hrastovcu [Foreword or what would Goffman see in Hrastovac]. V V. Flaker in M. Urek (ur.), *Hrastovski anali za leto 1987 [Hrastovac annals for 1987]* (str. 138–152). Ljubljana, Slovenija: Republiška konferenca ZSMS, Center za mladinsko prostovoljno delo.
- Kazenski zakonik [Criminal Code]/KZ-1-UPB2/ (2012). Uradni list RS, št. 50 (29.6.2012). Pridobljeno s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/109161>
- Kegl, K. (2014). Timska obravnava pacientov v enoti za forenzično psihiatrijo [Team treatment of patients in the forensic psychiatric unit]. V D. Lončar in I. Videčnik (ur.), *Izzivi v forenzični psihiatriji [Challenges in forensic psychiatry]* (str. 35–40). Ljubljana, Slovenija: Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije - Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov, Sekcija medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v psihiatriji.

- Pravilnik o kadrovskih, tehničnih in prostorskih pogojih za izvajanje nalog na področju duševnega zdravja za izvajalce institucionalnega varstva ter centre za socialno delo ter o postopku njihove verifikacije [Rules on personnel, technical and spatial conditions for the implementation of tasks in the field of mental health for institutional care providers and social work centers and the procedure for their verification]* (2009). Uradni list RS, št. 97 (30.11.2009). Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9820>
- Pustoslemšek, M. (2014). Novosti v forenzični psihiatriji [Currents in forensic psychiatry]. V D. Lončar in I. Videčnik (ur.), *Izzivi v forenzični psihiatriji [Challenges in forensic psychiatry]* (str. 11–13). Ljubljana, Slovenija: Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije - Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov, Sekcija medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v psihiatriji.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ2 [Dictionary of the Slovene Standard Language: SSKJ 2]*. (2015). Ljubljana, Slovenija: Cankarjeva založba. Pridobljeno s <http://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>
- Tacol, D. (2004). Kognitivno vedenjska terapija motenj osebnosti [Cognitive behavioral therapy of personality disorders]. V N. Anić (ur.), *Prispevki iz vedenjsko kognitivne terapije: Zbornik 1 [Contributions from behavioral cognitive therapy: Reader 1]* (str. 175–195). Ljubljana, Slovenija: Društvo za vedenjsko in kognitivno terapijo.
- Zakon o duševnem zdravju [The Law on Mental Health] /ZDZdr/* (2008). Uradni list RS, št. 77 (28. 7. 2008). Pridobljeno s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/88016>
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij [Act Amending the Penal Sanctions Act] /ZIKS-1E/* (2012). Uradni list RS, št. 109 (31. 12. 2012). Pridobljeno s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2012-01-4318/zakon-o-spremembah-in-dopolnitvah-zakona-o-izvrsevanju-kazenskih-sankcij-ziks-1e>